

Костянтином Юрійовичем 1966 р.н., мешканцем м. Маріуполя Донецької області, проведене Г. С. Бондаренко 05 березня 2021 р. в м. Маріуполі Донецької області, 10 арк.

7. МІА МДУ. Ф. Усна історія. Оп. 1. Спр. 26. Інтерв'ю з Мендос Тамарою Анатоліївною 1959 р. н., мешканкою м. Маріуполя Донецької області, проведене Г. С. Бондаренко 06 березня 2021 р. в м. Маріуполі Донецької області, 12 арк.

8. МІА МДУ. Ф. Усна історія. Оп. 1. Спр. 32. Інтерв'ю з Танасовою Людмилою Яківною 1949 р. н., мешканкою м. Маріуполя Донецької області, проведене А. П. Танасовою 06 березня 2021 р. в м. Маріуполі Донецької області, 7 арк.

9. МІА МДУ. Ф. Усна історія. Оп. 1. Спр. 33. Інтерв'ю з Левченко Валентиною Василівною 1955 р. н., мешканкою м. Маріуполя Донецької області, проведене А. П. Танасовою 04 березня 2021 р. в м. Маріуполі Донецької області, 12 арк.

10. Томпсон П. Голос прошлого. Москва, 2003. URL: <http://opentextnn.ru/category/history/semejnye-arhivy/tompson/>

Гончаренко Інна

Маріупольський державний університет

ЧУТКИ ЯК ПОВСЯКДЕННА ФОРМА КОМУНІКАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У РАННІЙ НОВИЙ ЧАС

Анотація. У тезах висвітлюються особливості повсякденної комунікації на українських землях у ранній Новий час. На прикладі зафіксованих у писемних джерелах чуток показано, що саме вони відігравали головну роль у поширенні інформації.

Ключові слова: передача інформації, усна комунікація, новини.

Abstract. The theses highlight the features of everyday communication in the Ukrainian lands in the early modern period. On the example of rumors recorded in written sources, it is shown that they played a major role in the dissemination of information.

Keywords: information transfer, oral communication, news.

Невід'ємним елементом повсякденного життя є комунікація. Кожна історична доба має свої характерні форми практик спілкування та передачі інформації.

А. Гуревич, вслід за Л. Февром, стверджує, що у Середні віки слухові сприйняття були більш істотними, ніж зорові. Історик вважає, що чутки, оповіді, віра у надзвичайне, схильність довіряти неймовірним звісткам були притаманні повсякденним комунікаційним практикам Середньовіччя та раннього Нового часу [3, с. 92]. У процесі комунікації усна інформація постійно поповнювалася та перероблялася. Існуюча практика усної передачі інформації призводила до перетлумачення фактів, обростання їх неправдоподібними подробицями, поширення неперевіраних чуток та

пліток. Подеколи це створювало особливу соціально-психологічну атмосферу, яка зараз вважалася б кризовим станом.

Роль чуток у повсякденному житті населення українських земель раннього Нового часу на сьогодні ще недостатньо досліджена, хоча джерела того часу досить часто вказують, що саме чутки були основним засобом поширення інформації. Наприклад, у 1638 р. поширилися чутки, що митрополит Могила відрікся від православ'я і навернувся у католицтво. Зокрема старці Густинського монастиря у червні 1638 р. розповідали: «...а Кіевской де митрополит Могила от віри християнської де отпал и благословен де митрополит Петр Могила от папы Римского ныне в великой пост...» [1, с. 5]. Наступного місяця ігумену Калістрату прийшлося офіційно спростовувати ці чутки: «...которые чернцы и черкасы выехали в Путивль на житье, а сказывают воеводи и всяким людям, что будто митрополит Кіевской и он игумен учинились от Крестьянской віры уніятами папезские віры, и то на них все лгут, и тим бы их ложным речем не верить...» [1, с. 16].

Механізм виникнення чуток – проблема малодосліджена та актуальна, але перевага усної комунікації над писемною в досліджувану епоху очевидна. Хоча серед знаті вже поширилося приватне листування, в якому можна було точно і логічно передати свідоцтва про певні події, для людей «простого стану» більш характерним було користування усною комунікацією. Дійсно, для приватного листування необхідна була людина, яка була б посередником між автором та одержувачем листа, а мати для цього слугу могла лише особа заможна та впливова. Наприклад, кардинал Ю. Радзівіл пропонує своєму братові для передачі листа скористатися послугами свого слуги [7]. Отож для простолюду було характерно передавати інформацію усно. Комунікація набувала вигляду «розповідей», «сказок», «ходячих слухів». Дуже цінувалися люди, які мали хорошу пам'ять та могли доладно та обширно передати інформацію. Зокрема із запису розповіді переселенця з України до Московщини П. Іванова ми дізнаємося, що у 1618 р. «перед Покровом был он, Панька, в литовском городе в Мошнах и приезжал из Польши к Вешневекскому князь Адам Вешневекский и сказывал, что король в Литве умер...» [4, с. 122].

Довіра до чуток, усної інформації була дуже високою. «Ходячі слухи» сприймалися як беззаперечна істина. Із «расспросних речей» посланця гетьманського Биховця у Московщині про положення справ у Малоросії особливе зацікавлення у слухачів викликають саме чутки: «...Иван сказал, что слух есть от поляков таков на Украине на сей стороне: что де вы казаки упоаете на защищение царского величества: а мы де... в скором времени к вам пришедши, учиня разорение, и отыдем в свою сторону... А тои слух проходит от полковника Пива» [2, с. 457]. «Ходячі чутки» значно підсилювали градус напруження у суспільстві і могли сприяти створенню атмосфери страху й невпевненості. Той самий Биховець розповідає про події 1671 р.: «Про курфирста де брандербурского слух носитца, что войска собирает и хочет итти на польского короля войною. А про турецких воинских

людей подлинного ведома нет, а слух носителя, что стоит паша с великим войском в греческом Беле граде, а пойдет ли куды войною, того не ведомо» [2, с. 458].

Можна припустити, що якщо на рівні людей, які спеціально займалися передачею інформації, не відбувалося ніяких фальсифікацій, то на рівні простолюду, ринкової площі чутки могли обростати неправдоподібними подробицями. Наприклад, Г. Грабянка в своєму літописі повідомляє, що поляки С. Наливайка «на міднім волу зажарили» [5, с. 28], хоча насправді його стратили через відрубання голови. Тобто, система перевірки інформації була невідпрацьована, і часто подія у народних чутках перетлумачувалася і значною мірою передавалася зі змінами.

Безперечно, чутки мали неабиякий вплив на політичні події. П. Алеппський у своїх мандрівних нотатках приводить ці ходячі в народі чутки: «Його друг (Хмельницького, мається на увазі польський король Владислав IV) домовився з ним потай, що Хміль підніме повстання і він, король, допомагатиме йому військом, аби знищити всіх ляхських магнатів і самому стати самодержавним володарем» [6, с. 26]. Такі чутки певною мірою могли підвищувати бойовий запал повсталих, які були впевнені у своїх діях та сповнені надії на підтримку.

Отже, у ранній Новий час серед населення українських земель переважав усний спосіб передачі інформації, хоча серед вищих прошарків суспільства популярним вже було листування. Попри це обсяг поширюваної усної інформації був значно більшим за той, що передавався письмово. Завдяки чуткам населення дізнавалося новини, зокрема й політичні, але могло стати й жертвою дезінформації, обману й маніпулювання.

Джерела і література

1. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. Т. 3. 1638–1657. Санкт-Петербург: тип. П. А. Кулиша, 1861. 604 с.
2. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. Т. 9. 1668–1672. Санкт-Петербург: тип. Эттингера, 1878. 988 с.
3. Гуревич А. Я. «Территория историка». *Одиссей*. Человек в истории. 1996. Москва: Coda, 1996. С. 81–109.
4. Документи російських архівів з історії України. Т. 1. Документи до історії запорозького козацтва. 1613–1620 рр. Львів: НАН України, Інститут українознавства, 1998. 442 с.
5. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки. Київ: Т-во Знання України, 1992. 192 с.
6. Халєбський П. Країна козаків / упор. М. Рябий. Київ: Козаки, 1995. 86 с.
7. ЦДІАК. Ф. 257. Оп. 1. Спр. 99.